

Értékelmélet és iskolai nevelés

„Az embert megszülni nehéz,
de jóra nevelni még nehezebb”
Maxim Gorkij

Az értékelmélet és a nevelés viszonyát, világnézeti tartalmát alapvetőnek tartjuk a szocialista értékeszményeknek megfelelő értéktudat és életmód formálásában, a társadalmi együttélés szocialista normáinak fejlesztésében.

Az elmúlt évtizedben lényegében a szocialista nevelőiskola koncepciójában összegezhettek mindazon törekvések, amelyek az iskola belső életének, az oktatás és a nevelés tartalmi és módszerbeli korszerűsítésének szerteágazó tennivalóit a nevelés fontosságának hangsúlyozásával tartalmazzák. Az iskola társadalmi nyitottsága fokozza a pedagógusok felelősségét a szocialista társadalom alapvető értékelvárásainak megfelelő személység- és közösségfejlesztés terén. A ma iskolájának alapvető feladata, hogy növelje értékmegőrző, értékszármatató és új értékeket teremtő jelentőségét. Ennek lehetséges elmélete és gyakorlata a pedagógiai hatásfolyamatban céltudatosan, tervszerűen és szervezeten beépülő, alapvető társadalmi és egyéni értékekre történő nevelés. A szocialista iskola feladatait a marxista értékelméletre alapottnak kell megvalósítani. Ugyanakkor neveléstörténeti jelentőségében kellő kritikai értékeléssel hasznosítani kell azokat a nevelési koncepciókat, amelyek ma sem idegenek értékrendünkötől, és pedagógiai értékeként felhasználhatók felelősségteljes nevelői munkánkban. Amikor elhatárolni kívánjuk a szocialista társadalmi rend feltételei között történő értékekre nevelést az eszményeinkkel és céljainkkal ellentétes pedagógiai nézetektől, valamint azok filozófiai, világnézeti és politikai tartalmától, akkor kerülni kell azokat a végleteket, amelyek a legszembetűnőbben a társadalom és az iskola erkölcsi értékorientációjában úgy nyilvánulnak meg, mint a folytonosság tagadása, mint a hirdetett és a gyakorlott erkölcs kettéválása.

A marxizmusnak alapvonása a valósággal való szembesítés követelménye, amelyben már „a tevőleges azonosulás”, az értelmi és az érzelmi egyetértés mértéke is kifejezésre jut. A pedagógiai hatásfolyamatban történő értékekre nevelés – figyelembe véve a szociális tanulás, az egyéni élettapasztalat szerepét – kellő nevelői céltudatossággal és módszerességgel hozzájárulhat a tanulók dinamikus értékorientációi kialakulásához, amelyek az egyén értéktudatának, értéktapasztalatának és értékmegvalósításának szintézisét alkotják, sajátosan kifejezésre juttatva a nevelés marxista értékelméleti megalapozottságát. Az értéktudatosultabb nevelés a tanulók értékelő tudatának és viszonyulásainak új minőségét eredményezheti. Az iskolának – amikor társadalmi kapcsolatainak bővítésére törekszik – számolnia kell azzal a ténnyel is, hogy a szocialista eszmerendszert képviselő értékek mellett, attól idegen értékrendszerek is léteznek, és sajátos értéktételezéseikkel a hétköznapi élet valóságában hatnak mindazokra, akikkel az iskola mint nevelési tényezővel számol.

Közhelynek tűnik, hogy az iskola a társadalom része, de mégis le kell vonni az ebből természetesen adódó következtetéseket:

a) egyrészt nem mondhatunk le az általános iskola céljainak és követelményeinek megfelelő, a szocialista értéktudatot, tevékenységet és magatartást formáló nevelésről;

b) másrészt – alapvető tantervi céljainknak és feladatainknak megfelelően – az iskolai nevelés folyamatában fel kell készíteni tanulóinkat az eltérő értéktételezésekből adódó konfliktusos helyzetek felismerésére, az iskola által közvetített értékek tudatos

elfogadására, a valójában értékes és a kevésbé vagy egyáltalán nem értékes külső környezeti hatások differenciálására, a megfelelő magatartási minták gyakorlására.

Annak hangsúlyozásával, hogy iskolarendszerünket és magát az általános iskolát a felszabadulás utáni 40 esztendő kultúrpolitikája és művelődéspolitikája nagyon jelentős vívmányának tekintjük, mégis fel kell figyelni arra, hogy a jelen iskolája nem mentes számos olyan problémától, amelyek kedvezőtlenül hatnak a nevelés eredményességére. Ezek sorában említhetjük, hogy az iskola a társadalmi valóság ellentmondásaitól a szükségesnél távolabb állva nevel a jövőre. A jelen és a jövő, a „van” és a „kellő” feszültségétől elvonatkoztat, amikor a nevelés elméletében és gyakorlatában „konfliktusmentességre” törekszik, vagy amikor a céltudatos értékekre nevelésről lemond, illetve azt jelentéktelen részkérdésekre redukálja. Az etikai neutralizmus akadályozza a tanulói személyiség és a közösség sokoldalú kibontakozását. A közömbösség vagy a személyiség rosszul értelmezett autonómiája látszatszabadságot tesz lehetővé a tanuló számára. Ennek káros következményei: a tanulás, a munka, a fegyelem, a kötelelősségtudat és számos más alapvető emberi érték, mint például az egymás iránti követelményekkel párosuló tisztelet és szeretet, a segítőkészség, összességében az emberi kapcsolatok humanizmusának hiánya vagy mellőzöttsége a nevelésben.

Az értékekre nevelés valóságos lehetőségeit tekintve, a fejlesztési folyamat és az elért nevelési eredmény vizsgálatának egységét elsősorban a tanár nevelő és vezető, szervező és irányító szerepe biztosítja. Az osztályközösség elsődleges színtere azoknak a tanári és tanulói kapcsolatoknak, amelyek az értékekre nevelés feltételének és eredményének is tekinthetők az iskola teljesebb értelemben vett nevelési rendszerében. Felfogásunk szerint a személyiségfejlesztés és a közösségformálás szempontjából alapvető értékek kiemelése és nevelési célzatú tudatosítása hatékonyabbá teszi a tanári munkát. Az iskolai tevékenységgel és magatartással, különösen a tanulással, a munkával és a társas-közösségi kapcsolatokkal összefüggő értékmutatók vizsgálata alapján egyúttal pontosabbá válik a nevelés tervezése és az eredmények összehasonlító elemzése.

A pedagógusok nevelő tevékenységét, a differenciált értéktudatosító tanári munkát az iskolaélet minden területén felerősíthetik vagy gyengíthetik a tanulói közösségek, az általuk elfogadott vagy elutasított értéktételezések. A pedagógusnak alapos felkészültséggel, a nevelési és oktatási módszerek kombinatív alkalmazásának képességével kell rendelkeznie ahhoz, hogy eleget tudjon tenni sokrétű munkája követelményeinek.

Ma már az eredményes nevelés feltétele, hogy a nevelő ismerje fel az alapvető társadalmi és egyéni értékek súlyát és fontosságát a személyiségformálásban. Ebben a kérdéskörben olyan interdiszciplináris alapfogalmakat találunk, mint: az értékfogalom; az érték és a társadalom; az értékek orientáló szerepének kérdései; az értékek orientatív és regulatív funkciója; az érték és az értékelés kategóriái; az érték, az attitűd és az értékorientáció fogalmai, összefüggései és mind ezek nevelési aspektusa. A pedagógiának a társtudományok eredményeinek ismeretében „alkalmazásképes” következtetéseket kell levonni, amelyek nevelési szempontból is felhasználhatók.

Ebben az értelemben – az értékorientáció ismerveit tekintve – az értékekre nevelés folyamatában „az értékek belsővé válásának” főbb szakaszai:

1. az elsajátítás (az értékismeret szintjén);
2. az identifikáció (érzelmi dominanciával);
3. az interiorizáció (belső késztetésként mint motivációs szint);
4. az exteriorizáció (az értékelsajátítás cselekvésben és magatartásban történő megnyilvánulása).

A 6–14 éves tanulók osztályközösségeiben – elsősorban a nevelő munka reális lehetőségeinek megfelelően – célszerű az értékekre nevelés főbb csomópontjainak a kiemelése:

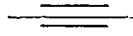
- az értéktudat-formálás;
- a tevékenység- és magatartás-formálás;
- a szociális kapcsolatok fejlesztése.

Módszerét tekintve az értékekre nevelés mint tanévenkénti fejlesztési folyamat összekapcsolható olyan longitudinális vizsgálattal, amely évről évre követi és rögzíti a fejlesztési folyamat eredményeit. A pontosan megfogalmazott értékek olyan „iránytű” szerepét töltik be, amelyek nem korlátozzák, hanem segítik tudatosabbá tenni a pedagógusok munkáját. Meghatározott szempontokat adhat az osztályfőnökök számára, mind a tanári, mind a tanulói munka tekintetében annak érdekében, hogy összegezni, értékelni tudja a már elért nevelési eredményeket, évről évre valójában koordinálni és megvalósítani legyen képes az osztályközösségre és az egyes tanulókra lebontott nevelői munka feladatait.

Befejezésül – az értékekre nevelés általános iskolai eredményességére utalóan – a következő egymással összefüggő kérdéskörök fontosságára hívom fel a figyelmet:

- a) az iskola belső világa, közösségi viszonyainak jellege, értékrendszere a hatékony nevelés előfeltétele;
- b) az iskolai nevelés teljes folyamatába történő értékátszármasztás értékeinek sorában a tanulás, a munka, a műveltség, a közösség és a személyiség számos más értéki nem képzelhetők el olyan sajátos és a jövőbe mutató iskolai értékrend elemeiként, amelyek függetlenek lehetnének ugyanezen értékek valóságos társadalmi súlyától, megbecsülésétől, a családi, az iskolai és a társadalmi értékhierarchiában elfoglalt helyüktől;
- c) a tanulók részéről, az életkoruknak megfelelő alapvető társadalmi értékek elfogadása, önmaguk értékmegevalósító cselekvései és magatartási formáikban történő gyakorlása.

Amennyiben a nevelési eszményeinkben foglalt értékeket az iskola tanári és tanulói értékrendjének valóságos, követésre méltó jó példáihoz kapcsoljuk, akkor lényeges feltételeit teremtjük meg az iskola értékekre nevelő munkájának.

KOCSIS JÓZSEFNÉ
Győr

A családi nevelés segítése a szülői értekezletek útján

A jó pedagógusok tudják azt, hogy a szülői értekezletek nemcsak arra valók, hogy ismertessék a szülőkkel a nevelési-oktatási követelményeket, hanem arra is szükség van, hogy a szülők pedagógiai kultúrájának színvonalát emeljék.

A magam részéről ez utóbbi feladathoz szeretnék segítséget adni, hiszen napjainkban egyáltalán nem elhanyagolható szempont gyermekeink családi nevelése.

A család felelőségéről, nevelő szerepéről nagyon sok folyóiratban, tanulmányban sokféle nézet látott napvilágot. Ez nem csoda, hiszen a család az elmúlt időszakban nagymértékű változáson ment át. Változott összetételében, funkciójában, ennek ellenére azonban mind a mai napig a nevelés leghatékonyabb tényezője maradt.

Ma, amikor rohanó, felgyorsult életünkben az emberek állandóan időhiánnyal küszködnek, idegesek, fáradtak, amikor az egyre nehezebbé váló gazdasági helyzetben az anyagi javak előteremtése egyre több munkabefektetést igényel tőlünk, amikor a statisztikai kimutatások a válások és az alkoholizmus hatalmas méretűvé válását jelzik, úgy gondolom, szükséges a szülői értekezletek témái sorában beszélni a családi nevelés